

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Савінка Артема Вікторовича
«Соціально-перцептивні чинники ефективності адаптації
переселенців у новому середовищі»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність теми дослідження. Робота А.В. Савінка присвячена вирішенню актуального наукового завдання – дослідженню соціально-перцептивних чинників, що визначають ефективність адаптації переселенців у новому середовищі. Особливої ваги дослідження набуває у зв'язку з повномасштабною збройною агресією проти України, внаслідок якої мільйони громадян були вимушені змінити місце проживання, зіткнувшись не лише з побутовими труднощами, а й з необхідністю глибокої психологічної перебудови способів сприйняття та інтерпретації нової соціальної реальності.

У дисертації обґрунтовано, що ефективність адаптації переселенців не вичерпується об'єктивними умовами приймаючого середовища – житлом, працевлаштуванням, доступом до соціальних послуг, а значною мірою залежить від соціально-перцептивних механізмів особистості: здатності адекватно сприймати наміри й поведінку членів приймаючої громади, розпізнавати межі між «своїми» і «чужими», переосмислювати власний образ «Я» під впливом вимушених життєвих змін та формувати реалістичні очікування щодо подальшої міжособистісної взаємодії. Такий ракурс аналізу дозволяє розглядати адаптацію не як пасивне пристосування до нових обставин, а як активний процес соціально-перцептивного конструювання нової картини світу.

Автор слушно акцентує увагу на тому, що соціальна перцепція переселенців формується в умовах хронічного психоемоційного напруження, втрати звичного соціального статусу та розриву усталених міжособистісних зв'язків, що суттєво відрізняє механізми соціального сприйняття цієї категорії

осіб від механізмів, притаманних особам, які не переживали досвіду вимушеного переміщення.

Незважаючи на наявність значної кількості вітчизняних і зарубіжних праць, присвячених психологічній адаптації мігрантів та вимушених переселенців, комплексне вивчення соціально-перцептивних чинників як самостійного предмета наукового аналізу, зокрема у поєднанні з такими конструктами, як соціальна конгруентність, толерантність до культурних відмінностей, навички емпатійної комунікації та відчуття приналежності до нової спільноти, залишалося недостатньо розробленим саме в українському воєнному контексті. Дисертаційна робота А.В. Савінка заповнює цю прогалину, пропонуючи цілісну структурну модель соціально-перцептивних чинників адаптації та факторні моделі особистості переселенців із різними рівнями адаптованості.

Таким чином, дослідження є своєчасним і актуальним як у теоретичному плані для уточнення понятійного апарату психології соціальної адаптації та соціальної перцепції, так і в практичному, для розроблення програм психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб та підвищення ефективності роботи фахівців центрів соціально-психологічної допомоги.

У першому розділі здійснено ґрунтовний аналіз наукових джерел, присвячених проблематиці дослідження. Систематизовано наукові підходи до вивчення психологічних і соціальних проблем переселенців, охарактеризовано ресурсний підхід до розуміння особистості в умовах вимушеного переміщення. Здійснено теоретичне розмежування та обґрунтування поняття «соціальна конгруентність» як міри узгодженості внутрішнього світу особистості з нормами приймаючої спільноти. Проведений огляд літератури демонструє належний рівень теоретичної підготовки автора та його ґрунтовну обізнаність із тематикою наукового пошуку.

У другому розділі висвітлено методологічну стратегію дослідження, основу якої становлять онтологічний і гносеологічний принципи, ідея діалогічності як взаємодії смислових позицій та принцип біполярної організації психологічних конструктів. Детально описано дизайн емпіричного дослідження

та обґрунтовано добір психодіагностичного інструментарію, що включає дев'ять методик, зокрема опитувальник соціально-психологічної адаптації К. Роджерса - М. Даймонд (з авторською модифікацією у вигляді додаткового індексу «соціальна конгруентність»), тест вербальної креативності RAT С. Медника, опитувальник GHQ Д. Голдберга, методику соціальної фрустрованості Л. Вассермана, опитувальники толерантності Д. Зинов'єва та В. Бойко, методики емпатії В. Бойко та І. Юсупова, 16-факторний опитувальник Р. Кеттелла, а також авторську методику вивчення уявлень переселенців про інших людей. Використання зазначеного комплексу методів забезпечило належну достовірність і надійність отриманих результатів.

У третьому розділі подано результати емпіричного дослідження, проведеного на вибірці 260 переселенців. Із застосуванням кореляційного та факторного аналізів побудовано трифакторні моделі особистості переселенців із високим рівнем адаптації (особистісна сила та емоційно стабільне Я; психологічне благополуччя та соціальна зрілість; інтернальність і відповідальність за життєві події) та з низьким рівнем адаптації (суперечлива Я-концепція та захисна дезінтеграція; декларативне благополуччя за умов зовнішнього контролю; напружена активність і домінантність на тлі екстернальності та недовіри до соціального середовища). Встановлено середній рівень комунікативної інтолерантності у вибірці ($M = 41,06$ бала, $SD = 15,19$) на тлі водночас високого рівня соціокультурної толерантності, виявлено вибіркового характеру емпатійності переселенців та обернені кореляційні зв'язки емпатії з окремими складовими емоційного інтелекту. На основі отриманих результатів розроблено методичні рекомендації з розвитку соціально-перцептивних чинників адаптації за трьома напрямками: розвиток навичок емпатійної комунікації, формування толерантності до культурних відмінностей та розвиток відчуття приналежності до нової спільноти.

Обґрунтованість наукових положень. Дисертаційне дослідження вирізняється належним рівнем теоретико-методологічної обґрунтованості. Його концептуальну основу становить інтеграція уявлень про онтологічний і гносеологічний принципи пізнання психічної реальності, ідеї діалогічності Г.О.

Балла та принципу біполярної організації психологічних конструктів, що загалом забезпечує цілісне бачення феномену соціальної перцепції в структурі адаптаційного процесу переселенців. Використаний психодіагностичний комплекс та методи математичної статистики (кореляційний і факторний аналізи, реалізовані у пакеті SPSS) відповідають меті й завданням дослідження та забезпечують достовірність одержаних висновків.

Наукова новизна та практичне значення. У роботі вперше запропоновано цілісне бачення структури соціально-перцептивних чинників адаптації переселенців (навички емпатійної комунікації, толерантність до культурних відмінностей, відчуття приналежності до нової спільноти) та створено факторні моделі особистості переселенців із різними рівнями адаптованості. Практична цінність дослідження підтверджується розробкою діагностичного комплексу та методичних рекомендацій, а також довідками про впровадження результатів у навчально-методичний та науковий процес провідних закладів вищої освіти України. Практичне значення дослідження полягає також у можливості використання отриманих результатів у діяльності психологів-практиків, зокрема у сфері психологічного консультування, психокорекційної роботи з внутрішньо переміщеними особами, а також у процесі професійної підготовки майбутніх психологів.

Оцінюючи позитивно загальний рівень дисертації, вважаємо за необхідне висловити зауваження, що мають на меті поглиблення наукової дискусії:

1. У дисертації детально представлені дані про факторні моделі переселенців з високим та низьким рівнем адаптації, проте не повністю чітко описано, чому у факторній моделі особистості переселенця з низьким рівнем адаптації саме суперечлива Я-концепція та захисна дезінтеграція займає в цьому списку перше місце.

2. У ряді випадків (це стосується як окремих підрозділів, так і 2 та 3-го розділів роботи) висновки оформлені не як стисла констатація виявленої закономірності і встановленого факту, а як повідомлення про певний етап виконаної роботи. Необхідно більш детально обґрунтовувати об'єктивність виявлення тенденцій та результатів дослідження.

3. Було б бажано більш детально наповнити психологічним змістом поняття «соціальна фрустрованість та креативність», оскільки на стор.135 автор стверджує, що їх можна розглядати як елементи соціально-перцептивного чинника адаптації переселенців у новому середовищі.

4. Є зауваження до якості літературного редагування тексту дисертації, оскільки у них простежуються стилістичні, граматичні, технічні та друкарські огріхи.

Зазначені зауваження носять характер побажань і не знижують загальної позитивної оцінки наукового дослідження.

Дисертаційна робота Савінка Артема Вікторовича на тему «Соціально-перцептивні чинники ефективності адаптації переселенців у новому середовищі» є завершеною науковою працею. За актуальністю, науковою новизною, практичним значенням одержаних результатів, обсягом проведеного дослідження та рівнем оформлення дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024, а її автор, Савінок Артем Вікторович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент

доктор психологічних наук, професор,
ректор Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького

Наталя ФАЛЬКО